

TÚLÉLÉSRŐL, EMBERSÉGRŐL, ÁLNOKSÁGRÓL

■ Emlékező korban – minek, kinek tagadnám, magam is jócskán benne vagyok – fölteszi az ember a kérdést: milyen áldása, átka van a túlélésnek? Az áldás és az átok ugyanis ebben a vonatkozásban nemigen választható el egymástól. Megpróbálhatnám, szigorú önvizsgálattal, saját emlékezéseimben keresni a példákat, ám jóval könnyebb más kárán tanulni, és okosnak hinni magunkat.

Ezt a jegyzetet eredetileg ilyen címmel képzeltem el: „A Jancsók és a Helikon”. Mert a kolozsvári *Helikonban*, a névvel nem vállalt *Utunk* utódlapjában olvastam két, egymástól gyökeresen különböző visszapillantást; mindkettőben középpontba kerülnek a Jancsók – számomra nem ismeretlenek, sőt többségük nagyon is ismerős. A szerzőkről, az emlékezőkről ugyancsak tudok egyet-mást; pletykákat és személyesen megélt múltbeli dolgokat félretéve, írásbeli megjelenéseikre, életművükre gondolok. (Természetesen nem a monográfiaíróra kötelező teljességről van szó, de talán a lényegről.)

Jancsó Miklós – nem a közelmúltban elhunyt világhírű filmrendező, hanem a színész és író, nem mellesleg Jancsó Elemér irodalomtörténész fia, a tragikusan elhunyt, messze átlagon felüli írói tehetségének éppen csak megsejtetéséig eljuthatott Jancsó Noémi apja ezt vallja: „nyugdíjasként már nem várnak életfeladatok” (*Öregség, Helikon, 2014. 3. sz.*). És ebből az alapérzésből kiindulva megírja őszinteségében, hiteles voltában megrendítően szép, emberi melegségű memoár-prózáját. Apjáról itt (ebben a részletben?) nem esik szó, csak a könyvek szeretetéről, több emlék azonban a színházról, színésztársakról, a már elhunytakról, nosztalgiával és humorral. Meg persze Noémiről, temetői látogatásról, visszafogottan.

Szöcs István (nem tévesztendő össze Szóts István filmrendezővel), a *Helikonban* – mint korábban az *Utunkban* – elmaradhatatlan Szöcs István a következő lapszámban „képtelen jegyzeteinek” sorozatában ezúttal nem legújabb szövegeit, őstörténeti gondolatait teszi közzé, hanem ugyancsak emlékezik, előbb „a szelíd, áldozat-Jancsókról”, mosolyos ironiával Elemérről, röviden Noémiről, valamivel bővebben Jancsó Béláról mint a „a világ legszegegyebb irodalmár-fogorvosáról” (*Képtelen jegyzetek. A Nyugati Kapu útja, Helikon, 2014. 4. sz.*). Mindez csupán felvezetés, hogy tágabb keretben, ellentétbeze leírhatta emlékeit (a nem áldozat) Jancsó Miklósról, „a filmesről”, és megsejttesse, milyen is volt „a Nyugati Kapu” útja, vagyis hogyan juthatott be a magyar és a nyugati világ hírességei közé az a Jancsó Miklós, aki még kolozsvári ifjú éveiben pénzt adott kölcsön a szintén fiatal, még fiatalabb Szöcs (nem Szóts!) Istvánnak. Aztán meg a negyvenes években mindenfélét mondott cserkészeknek... Képtelen jegyzetében az emlékező bevallja: „Később el sem mentem filmjei vetítésére.” Nyilatkozataira viszont odafigyelt, mármint a „kinyilatkoztatásokra”, a „*celeb*/ritás, VIP: very important person” közönség elé teregetett szavaira.

A kilencven fölött járó Jancsó Miklós ezeket a kedves mondatokat már nem olvashatta – valószínűleg akkor sem olvasta volna el őket, ha még megeheti. Mindenesetre érdekes búcsúztató, a *Helikonban*. Nem éppen helikoni magasságokban.

Ugye játékos az emlékezet. Nekem most a fonémák apropóján (-őcs, -őts, -űcs) eszembe jut egy tréfás, nyelvtörő mondóka: „Mit sütsz, kis szűcs? Sós húst sütsz, kis szűcs?” Ha a kis szűcs el is sózza a húst, nem olyan nagy a baj, ízleléskor legfeljebb félretesszük; de ha só helyett nem azonnal felismerhető mérget kever az ételbe?

Kántor Lajos

A LÁTVÁNY LÉNYEGE – A LÉNYEG LÁTVÁNYA

■ A művészetben csak az ér valamit, ami megmagyarázhatatlan – véli Georges Braque. Fogadjuk el, hogy így van. Eszerint a műkritika paradoxona – mégpedig paradoxon a javából –, hogy vagy olyasmit magyaráz, ami megmagyarázhatatlan, vagy arra kárhoztatott, hogy olyasmiről írjon, ami Braque szerint semmit sem ér. Tehát a lehetetlennel, vagy az értelmetlenséggel viaskodik. De viaskodik, tehát van, sőt megkockáztatnám a véleményt, hogy léte szükségzerű. Mi több, a kritika volt az, amely esetenként művészeti áramlatok indulásánál bábáskodott, ideológiákat teremtett, irányvonalakat szabott meg.

Az eszmefuttatás ebben a formájában tehát akár fölöslegesnek is mondható, ha a kritikus nem egy olyan fölöttébb komplex, kifejezési eszközeiben rendkívül sajátos, tömör művészi mitológiával találkozunk, amilyen Kolozsi Tiboré. Quadro galériabeli egyéni tárlata szembesített a gondolattal. Ez a 19 szobrot tartalmazó arcképcsarnok, amely évezredek hangulatát sugallva villantja föl egy ízig-vérig kortárs művész alkotói habitusát, lehetséges avagy szükséges mozzanata az életpályának?

De hadd kezdjem röviden a történelemmel, a művész egyéni sorfordulásaival, amelyek esetleg támpontjául is szolgálhatnak egy lehetséges értelmi elemzésnek.

Művészi pályája eddigi két évtizedében – 1991-ben végzett a Ion Andreescu Képzőművészeti Akadémia szobrászati szakán – ugyancsak változatos fejlődési-kiteljesedési szakaszokat járt végig. S a szerencse egy pillanatra sem hagyta el. A szeszélyes Fortuna megérezhetette benne azt az isteni szikrát, amely kitartással párosulva a biztos siker záloga. Nem tudom, mennyi szellemi-fizikai erőt, hány kinkeserves-gyönyörűség munkanapot vettek igénybe művészi kísérletei, jómagam már csak a végeredménnyel találkoztam: a mitológiai ihletésű, bronzból készült, szerény méretei ellenére is térbe kívánckozó kisszobraival, nagyméretű, hegesztett vas, rozsdásan magakellettő, játékosan groteszk plasztikáival, simára csiszolt fekete folyami kőből ránk meredő, prehisztorikus korokat idéző portréival, vagy az emberi történelem évezredeinek homályából előtörő, de időszerű művészi üzenetet közvetítő, bronzba fogalmazott arcképcsarnokáival és nem utolsósorban a szobrászati nyelvet megújító, korszerű térszobraival.

Különleges művészi adottságaira idejekorán felfigyelt a szakma, s már 1992-ben Bukarest-nívódíjjal tüntetik ki, amit aztán többek között a Budapest Art expo-díj és a Barabás Miklós Céh nívódíja követ, hogy aztán 2011-ben, mindössze 45 évesen megkapja a legnagyobb szakmai elismerést jelentő Munkácsy-díjat.

Kolozsi Tibor pályájának alakulását kezdettől fogva figyelemmel kísértem. Őstörténeti, bronzos kiruccanásai látványosan izgalmas esztétikai kaland lehetőségével kecsegtettek. A múltba fordulás azonban számára nem csupán formai lehetőségeket kínált, a manapság divatos ősi alakzatok és kifejezőmódok modern átfogalmazását, hanem olyan mélyenzánító szellemi kalandozást, amelynek állomásai ezernyi, a mának is szóló üzenet potenciális hordozói. A művész a plasztika nyelvére ülteti át az őstörténet és a mitológia kimeríthetetlen kincsestárát. Méghozzá a legmeggyőzőbb, a leghitelesebb módon. Nem „szó szerint”, hanem annak mélyről fakadó szellemiségében. Ez a szemlélet tulajdonképpen végigkíséri eddigi alkotási periódusait: ott találjuk hegesztett vasszobraiban, a sima folyami kövekre karcolt-véselt kőszobraiban és végül sajátos arcképsorozatában.

A művész egyre inkább az emblematicus archetípusok felé fordul. Az eredmény: arcképcsarnok, amely a mély múlt hangulatát sejtetve árulkodik egy ízig-vérig kortárs művész alkotói habitusáról. Arról az őserőről, amelynek birtokában Kolozsi Tibor, szimbolikusan szólva, szinte egész regényt képes egyetlen mondattöredékbe sűríteni. Hiszen ezek a tömörségükben, formai-gondolati-érzelmi telítettségükben már szinte perzselő plasztikák éppen attól az egyetlen szobrászi „tollvonástól”, attól a bizonyos megmagyarázhatatlantól válnak egyeduralkodó, felejthetetlenekké.

Mert ugyan mi más lenne, ha nem megmagyarázhatatlan, ahogyan egy lehunytt szempárt megjelenítő arcrészlet (*Ballada*) vagy az ajak vonalával harmonizáló arcmetszet (*Őzön*) a maga teljességében hat, villantja föl viselő-alkotója egyéniségét. S ez a balladai tömörségű, leegyszerűsített formáinak tökélyével már valósággal kérkedő, látszólag tovább szinte nem

is tömöríthető – bár erre a következő tárlatok adják majd meg a választ – fogalmazásmód jellemzi valamennyi alkotását. Azokat a portrékat és portrékompozíciókat, amelyek mindössze néhány alapvető alkotóelem – szem, ajak, hajtincsek, arcszörzet vagy fejfedő – hangsúlyos megjelenítésével érzékeltetik a lényegét. Azt a mágikus légkört, amelyet ezek az évezredek homályából előtörő archetípusok vagy konkrét személyiségjegyekkel felruházott társaik sugároznak magukból.

Részeiben az egész – mondhatnók a kiállított munkákkal kapcsolatban –, sőt talán még annál is több. Az egymással harmonizáló vagy éppenséggel felelő, önálló entitásrészeket egyetlen szerves egészé lényegülő művészi megjelenítése, amilyen például az *Együtt a Múzsával* realiztikus elemeket felvillantó, puritánságában is lírai hangvételű megfogalmazása vagy a kétarcúságában egységgé formált *Káin és Abel*, a jó és a rossz megtestesítője, az örök ember prototípusa.

Részeiben az egész – mondhatnám az *Ébredés* címet viselő, minimális eszközökkel érzékeltetett, arcszeletre boruló kézről, a csengő-bongó hajfürtjeiben a *Rejtőzködő* című, megejtően lírai profilról, a jelképes mesterjegyekkel ellátott *Mágus vesező* tekintetéről, a *Betyár* méreteiben is monumentális torzójáról vagy a sajátos allegóriaként fejfelé állított, meredt tekintetű *Kardnyelőről*. Ami pedig a *Jelenlélet* illeti, az a legmagasabb fokú általánosítás szenvtelenségébe burkolt, mindenkori portrékoncentrárum 21. századi változata. Sajátossága a művésztörténeti szempontból sem ismeretlen, minden szögből egyaránt ránk néző szem.

Érdekes megfigyelnünk a játékoság jelenlétét Kolozsi Tibor alkotóművészetében. Még a régebbi, biblikus tematikákban is fel-felbukkant olykor egy-egy erre utaló jel, nem beszélve újabb munkáiról, amilyen például a bajszát pödrő *Herceg*.

A régi korokat idéző portrék többsége azonban, az archaizáláson túl, az arckifejezések komorságát hangsúlyozza. Ezek hol ismerősen felvillanó jegyek, hol pedig meghatározatlan korok és múltak harcosainak levegőjét árasztják. A robusztus formákat, arcfelületeket kiegészítő, sőténen tátongó részek fokozzák az arckifejezések drámaiságát. A portrék jelzésszerűségét kiemelendő, az arcszörzet, a hajtincsek, -fonatok is mintegy alkalomszerűen takarják az arc- és fejfelületet.

Érdekes felfigyelnünk a kéznek az arc melletti, fölöttébb gyakori megjelenésére. S bár Kolozsi Tibor művészetétől a spontaneitás sem idegen, sőt talán ez adja meg sava-borsát munkái zömének, a kéz szerepének hangsúlyozása tudatos elemként értelmezhető. Gyakori szerepeltetése által a fej, az ész, a gondolkodás és az ezt gyakorlatba ültető manualitás frigyének szükségszerűségét igyekszik érzékeltetni a művész. Egyébként, ha a portré a szobrászi munka próbakövének tekinthető, valami hasonló mondható el a kézről is.

Alkotási periódusának legújabb termékeit felvillantva a művész igyekezett a lehető leg-sokoldalúbban bemutatkozni. Ilyenformán a klasszikus hangvételű *Szeplőtelentől* a talán legtöbb megmagyarázhatatlant tartalmazó *Megtestesülőig* terjed a skála. Utóbbi szigorúan éles, geometriai alakzatokba sűrített vágott felületeivel s a vonások, az arckifejezés majd-hogynem lírába hajló, megejtő expresszivitásával egy újraálmódott valóságselet-koncentrárummal tesz tanúbizonyságot alkotója emberszeretetről, mélységes humanizmust árasztó szobrászi ars poeticájáról. Spontaneitás és célratörő, tudatos szerkesztés-megfogalmazás, tömörségükben pattanásig feszülő, minimálisra redukált, átfogó formák és maximálisan kidolgozott részletek, rendszerelvű megközelítés és életizű variáció, az ellentétpárok harmóniája... és sorolhatnám tovább a jellemzőket. A lényeg azonban mégis abban rejlik, ami megmagyarázhatatlan: ami egyedivé, összetéveszthetetlenné, ami kimagaslóvá teszi Kolozsi Tibor művészetét.

Németh Júlia